

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Poelestraat 44, Groningen
Status: BBP
Periode: 30 september 2003
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel, M. Verkerk en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 25 december 2003, toevoeging afbeeldingen: 23 april 2007

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

deels binnen en deels buiten het pakhuisje stond). Met de verbouwing van 1920 werd de gehele binnenplaats overkapt als een uitbreiding van de bakkerij. Op het niveau van de begane grond werd de achtergevel van het pakhuisje gesloopt. Een stalen balk vangt sedertdien het bovenliggende metselwerk op. Om extra hoogte te verkrijgen in de werkplaats van de bakkerij is de balklaag boven de begane grond met ongeveer 50 cm omhoog gebracht (hetgeen ten koste ging van de eerste verdieping).

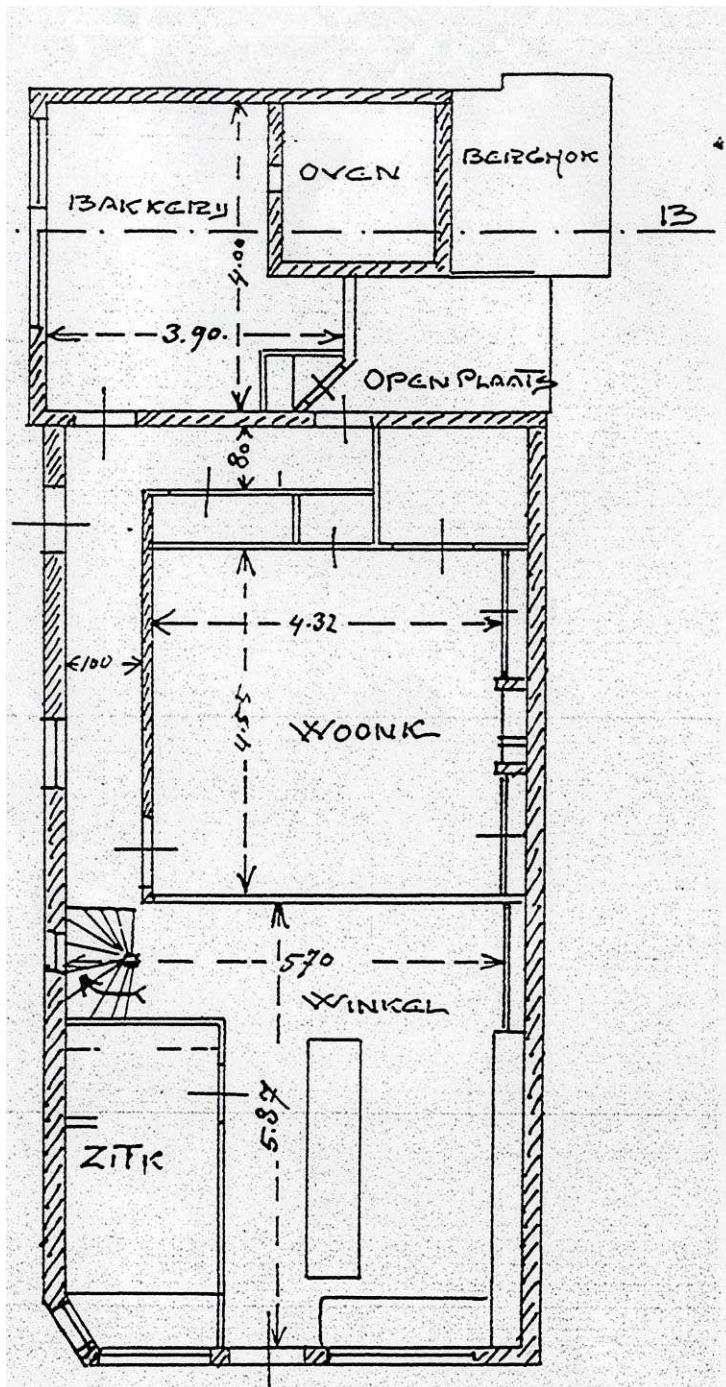
In 1925 vond een herinrichting van de begane grond van het huis plaats, waarbij de bestaande winkel (met naastgelegen kantoor) werd verdeeld in twee afzonderlijke winkelruimten. De achterliggende kamer gaf overigens toegang tot beide winkels. De bestaande, 19de-eeuwse winkelpui werd vervangen door een symmetrisch opgezette pui met een centraal portiek met twee winkeldeuren. Als opdrachtgever staat K. Dallinga vermeld.

Foto links, de zijgevel van het pakhuis gemaakt in 1964 door A. van der Wal (RDMZ) en rechts dezelfde gevel in 2003.

In of kort na 1968 is de kap van het pakhuisje gesloopt. Het is een 'gelukkig toeval' dat de oude situatie in 1966 nog is vastgelegd door A. van der Wal, werkzaam bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Er was sprake van een zadeldak, haaks op de Poelestraat gesitueerd. Op het westelijke dakschild bevond zich een trijshuisje met een ver overstekend zadeldak.

In 1971 heeft een verbouwing plaatsgevonden op de begane grond van het huis en pakhuisje, ten behoeve van het reisbureau Mondial. Daarbij zijn de indeling, interieur-afwerking en winkelpui gemoderniseerd. Nog meer recent heeft een modernisering van de winkelpui en winkelinrichting plaatsgevonden.

Plattegrond van de begane grond (bestaande toestand) in 1920

BESCHRIJVING WINKELWOONHUIS

gevels

De voorgevel is een tweelaags 'topgevel' met tweedelige holle flanken en een hoofdstel met een gebroken segmentboogvormig fronton. Deze gepleisterde gevel is fantasievol versierd met onder meer 'hoekkettingen', pilasters, een kroonlijst (als basis voor de geveltop), horizontale en verticale dubbele lijsten, (uitgerekte) diamantkoppen, obelisk/piramide en voluten. Opvallend is dat de 17de-eeuwse sierankers op tamelijk willekeurige wijze in dit pleisterwerk zijn opgenomen.

Op de begane grond bevindt zich een winkelpui uit 1971, voorzien van een vlakke omlijsting van wit geschilderd pleisterwerk (1971, later nog versoberd). De zolderverdieping bevat twee vensters met

stolpramen en een tweeruitsbovenlicht (dit zijn verbouwde 19de-eeuwse zesruitsschuiframes), de vliering één venster met een stolpraam en een drieruitsbovenlicht (circa 1900). Vermoedelijk stammen de kozijnen uit de 19de eeuw.

Hoogstwaarschijnlijk is er sprake van een 17de-eeuwse gevel. Op de tekening van de oostzijde van de Poelepoort (veldzijde) door C. Pronk uit 1754 valt een klokgevel te herkennen.¹ Omstreeks 1880 moet de gevel zijn voorzien van de huidige rijk gedecoreerde gepleisterde afwerking. Bij deze 19de-eeuwse modernisering zijn waarschijnlijk ook de hoeken iets opgetrokken, zodat de top flauwer is geworden.

De linkerzijgevel grenst aan de gang naast het huis. Dit is een eenlaags gevel met een rechte beëindiging, voorzien van een gepleisterde afwerking. Vlak onder de goot zijn ankers te zien, die behoren bij de enkelvoudige balklaag boven de begane grond. Verder zijn vensters op twee niveaus zichtbaar, hetgeen mogelijk wijst op een (overigens verdwenen) insteek- of tussenverdieping.

Aangezien alle vensters zijn dichtgezet, vallen geen nadere dateringen of karakterisering te geven. De deur in het achterste deel van de gevel is van betrekkelijk recente datum.

Op het dakschild van het achterste deel van de kap staan twee hoge dakkapellen met T-stolpramen, behorend bij de twee zolderkamers op het achterste deel van de zolder (1902). Beide dakschilden van deze kap zijn belegd met gesmoorde kruispannen.

De achtergevel is een tweelaags gevel, waarvan de verdieping aan twee zijden is afgeschuind (in aansluiting op de kap met plat en twee schilden). Deze in opzet 17de-eeuwse gevel heeft zijn huidige vorm gekregen bij de verbouwing van 1902.

Het westelijke deel van de gevel gaat schuil achter de bouwmasa van het pakhuisje. De begane grond van het oostelijke deel gaat sedert 1920 schuil achter een eenlaags aanbouw (de overbouwde binnenplaats). De gepleisterde afwerking van de geveltop stamt uit de 20ste eeuw. Het stolpvenster op de verdieping behoort bij een achterkamer op de zolder, die vermoedelijk pas omstreeks 1950 tot stand is gekomen ter plaatse van de achterste alkoof met bedstede.

beschrijving per bouwlaag

De begane grond is een ongedeelde ruimte, voorzien van voorzetwanden en verlaagde plafonds uit de tweede helft van de 20ste eeuw (1971 en later). Via een bovenlichtje in de achtergevel viel te zien dat er sprake is van een enkelvoudige balklaag, voorzien van stucplafonds op riet (1925?). Dit bovenlicht behoorde vermoedelijk tot een deur tussen het winkelwoonhuis en de bakkerij. Opmerkelijk is de zware stalen onderslagbalk in het achterste deel van het huis, ongeveer 1,2 meter uit de linkerzijgevel. Uit de bouwtekeningen van 1971 wordt duidelijk dat deze balk ter plaatse van een oude gangmuur op de begane grond ligt, waarvan men kennelijk het vermoeden had dat deze een dragende functie had. Ongeveer midden tegen de linker zijgevel staat een trap (1971).

De zolder vertoont een duidelijke tweedeling. Het voorste deel maakt deel uit van de 17de-eeuwse zadelkap, het achterste deel van de vroeg 20ste-eeuwse kap met plat en twee steile schilden (1902). Opvallend is dat het vloerniveau in het achterste deel van de zolder hoger ligt dan in het voorste deel. In het voorste deel van de zolder is de 'oude' indeling nauwelijks meer herkenbaar, vanwege de wijzigingen in de tweede helft van de 20ste eeuw. Herkenbaar is een brede voorkamer, die vermoedelijk in de jaren vijftig is samengesteld uit twee smalle slaapkamers. Toen is ook het huidige zachtboardplafond aangebracht. Mogelijk houden deze aanpassingen verband met het herstel na de brand in 1952. De achterwand van deze kamer is van baksteen, voor het overige zijn de wanden van hout. Rechts van deze voorkamer is een smalle ruimte afgeschoten, waarvan het voorste deel een bedstede of vaste kast bevat en het achterste deel een portaaltje. Dit portaaltje wordt verlicht door een dakkapel. De oudst herkenbare elementen van de indeling en afwerking stammen uit de 19de eeuw, waaronder een paneel deur.

Het achterste deel van de zolder is tot stand gekomen in 1902. Van de oorspronkelijke indeling zijn alleen het achterste deel van de gang, het toilet en de achterste kamer behouden gebleven. De alkooven en bedsteden zijn reeds in de jaren vijftig opgeruimd. De wanden zijn uitgevoerd in stijl- en regelwerk met kraaldelen. Ook enkele plafonds en wanden zijn afgewerkt met kraaldelen. In de achterste kamer

¹ A.T. Schuitema Meijer, *Album van Oud-Groningen 1750-1880*, Groningen 1976 (pag. 95).

zijn van originele interieur-afwerking onder meer een stucplafond met een middendecoratie (karton?) en een schouw met een houten schoorsteenmantel behouden gebleven.

De vliering is een ongedeelde ruimte, slechts bereikbaar via een laddertrap.

kapconstructie

De kapconstructie van het zadeldak op het voorste deel van het huis bestaat uit gekoppelde sporenparen, elk met twee hanebalken. Deze gehele constructie is samengesteld uit gekantrecht grenenhout. Op zowel de sporen als alle hanebalken zijn gezaagde telmerken herkenbaar, gerekend van voor naar achteren: XV, XIII, V, VII, XII, II, XI en I. Er is geen verschil tussen links en rechts. Op grond van de constructiewijze, het materiaalgebruik en deze telmerken, wordt de kap gedateerd in de 17de eeuw. De voorste sporenparen worden gekoppeld door middel van korte balken, die verankerd zijn in de voorgevel (sierankers). Gelet op de positie van de bovenste twee reeksen hanebalken in de sporenparen, behoort de vlieringvloer niet tot de oorspronkelijke constructie. Waarschijnlijk in de 19de eeuw zijn extra hanebalken aangebracht, die de drager vormen voor de verlaagde plafonds van de zolderkamers. De nieuwe hanebalken vormden tevens de oplegging voor de vlieringvloer. Het achterste deel van de kap stamt uit 1902. Aangezien deze nieuwe kap lager is dan het zadeldak van het voorste deel van het pand, is de punt van dit zadeldak aan de achterzijde afgewerkt met hout.

Een van de telmerken van de kapconstructie.

BESCHRIJVING PAKHUISJE

gevels

De voorgevel van het pakhuisje grenst aan de gang ten westen van het huis. Dit is een drielaags gevel met een rechte beëindiging, geheel uitgevoerd in baksteen. De begane grond is gepleisterd. De lage eerste verdieping is opgetrokken uit miskleurige handvormbaksteen in kruisverband (baksteenformaat: 22-22½ x 10-10½ x 4²⁻⁴ cm, tienlagenmaat: 51½-52 cm). Opvallend is de combinatie van klezortjes in de hoekverbanden van de gevel en (klis)klezortjes in de neggen van het venster en het hijsluik op de eerste verdieping, hetgeen een vroeg 18de-eeuwse datering doet vermoeden. De opleggingen van de balken zijn in de gevel herkenbaar aan de tegels, die als afdekking van de balkkoppen functioneren. De tweede verdieping is opgetrokken uit orangerode baksteen, eveneens in kruisverband. Dit metselwerk heeft een 19de-eeuws karakter.

De begane grond bevat een deur en venster, beide dichtgezet. Op de verdieping bevindt zich een hijsopening met een segmentboogvormige ontlastingsboog. Deze opening is afsluitbaar door middel van luiken. Het kozijntje achter in de neg is van recente datum. Links daarvan is een venster met een

vijftienruitsschuifraam zichtbaar, waarvan de roeden een opvallend sobere detaillering vertonen. De tweede verdieping bevat een hijsopening met een segmentboogvormige ontlastingsboog, afsluitbaar door een deurstel (circa 1971). Op een foto uit 1966 valt te zien dat deze opening een totaal andere invulling kende, namelijk een terugliggende borstwering, een negenruitsraampje en een smalle houten latei met een accoladeboog en een schelpmotief (17de eeuw?). Dit was duidelijk een secundaire invulling. Het venstertje links van deze opening heeft eveneens een segmentboogvormige ontlastingsboog.

De achtergevel kon niet worden geïnspecteerd.

plattegronden per bouwlaag

De begane grond is samengesteld uit de begane grond van het pakhuisje (18de eeuw) en de overbouwde binnenplaats (1920). Deze ruimte is in gebruik bij de winkel en heeft voorzetwanden en verlaagde plafonds uit de tweede helft van de 20ste eeuw (1971 en later).

De (18de-eeuwse) eerste verdieping heeft een geringe hoogte, die het gevolg is van het opvijzelen van de balklaag boven de begane grond. Immers, bij de verbouwing van 1920 is de verdiepingshoogte van de begane grond vergroot met ruim 50 cm. Daarbij is de verdiepingshoogte van de eerste verdieping navenant afgenomen. Momenteel bestaat de enige toegang tot deze ruimte uit een luik in de vloer van de tweede verdieping. De zoldering bestaat uit een enkelvoudige balklaag met een 18de-eeuwse karakter.

De (19de-eeuwse) tweede verdieping heeft een enkelvoudige balklaag van grenenhouten balken met een kraalprofiel.

WAARDESTELLING

Het winkelwoonhuis van dit pand heeft hoge monumentwaarden, vanwege het 17de-eeuwse casco van gevels/ muren, de balklaag boven de begane grond en de kapconstructie van het zadeldak. Hoge monumentwaarden heeft ook de 19de-eeuwse gepleisterde afwerking van de voorgevel, die door de speelse en fantasievolle toepassing van allerlei decoratiemotieven zeer bijzonder is.

Het achtergelegen pakhuis heeft positieve monumentwaarden, zowel vanwege de herkenbare gefaseerde totstandkoming sedert de vroege 18de eeuw als vanwege de samenhang met het winkelwoonhuis. Tevens is dit pakhuisje van belang in samenhang met de gang aan de westzijde van het pand.

AANBEVELINGEN

Bij werkzaamheden in dit pand verdient het aanbeveling om de balklaag boven de begane grond en de constructie van het 17de-eeuwse zadeldak nader in beeld te brengen.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoos van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

BIJLAGE

Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Poelestraat 44**
Bouwdoosnummer : B 4684
D.I.V. bezoek : 3 december 2003

1902

H. Schierbeek krijgt een vergunning om het middengedeelte van de bekapping te vernieuwen.
K.W. Bolthuis is de architect van het bouwplan.

1917

H.J. Elzinga krijgt een vergunning om de werkplaats achter het gebouw te vergroten door bijvoeging van de ruimten der bestaande keuken en de open binnenplaats.

1920

De gebr. Dallinga krijgen een vergunning om het gebouw, bevattende een woning met bergplaats en winkel voor een gedeelte te veranderen bestaand in het wijzigen van de indeling door het maken van een scheidingswand in de woonkamer op de begane grond en het maken van een aanbouw op de open grond behorende bij het gebouw ter vergroting van de werkplaats.

1925

K. Dallinga krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling op de begane grond en het veranderen van de winkelpui in de voorgevel. Het werk wordt in 1926 voltooid.

1928

Er wordt een vergunning verleend voor het aanbrengen van een uithangbord tegen de voorgevel.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van faecaliën naar het riool van de gemeente.

1934

J. Boerma, bewoner van Poelestraat 44a, krijgt een vergunning voor het aanbrengen van drie verkoopautomaten tegen de voorgevel. In 1937 wordt de vergunning ingetrokken op verzoek van J. Boerma.

1952

De firma Heida en Bolhuis bewonen het pand. Er is brand geweest in het pand, waarbij tijdens het blussen is gebleken dat met name de schoorsteen brandgevaarlijk is.

1957

H.E. Feddema krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een lichtreclame tegen de voorgevel.

1962

A. Niezen, wonend op Poelestraat 46, krijgt geen vergunning voor het gedeeltelijk veranderen van het pakhuis achter nummer 44 voor het maken van een garage. De verdiepingen zouden bij uitvoering van het bouwplan niet meer goed bereikbaar zijn met een vaste trap.

1965

H. E. Feddema krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een lichtreclame tegen de voorgevel.

1967

Reisbureau Mondial is in het pand gevestigd en krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een reclamelichtbak tegen de voorgevel.

1968

In het bouwdoosier bevindt zich een tekening waaruit blijkt dat er plannen zijn voor het veranderen van de bekapping van het achterdeel van het pand. Verdere gegevens ontbreken.

1970

Reisbureau Mondial is in het pand gevestigd en krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een reclamelichtbak tegen de voorgevel.

1971

Er wordt een vergunning verleend aan reisbureau Mondial voor het veranderen van het gebouw. Bouwkosten f 51.560,-. Architectenbureau Bertram uit Haren is architect van het bouwplan. Het werk wordt in 1972 voltooid.

1977 en 1978

Reisbureau Duit en zn. krijgt een vergunning voor het aanbrengen van reclame lichtbakken tegen de voorgevel.

H. Wierts